

Zo vader zo zoon, zo moeder zo dochter?

Een onderzoek naar de intergenerationale overdracht van onderwijsniveau en -richting

Tanja Traag en Clemens Siermann

De sociaaleconomische positie van kinderen hangt voor een deel samen met die van de ouders. Zo is er een duidelijke relatie tussen het onderwijsniveau van vaders en zonen, vaders en dochters en tussen moeders en dochters. Voor beiden geldt dat naarmate de ouder hoger opgeleid is het kind ook vaker een hoog onderwijsniveau heeft. Ook is er sprake van een samenhang tussen de onderwijsrichting van ouders en kinderen. Deze is het sterkst voor vaders en zonen, maar is ook aanwijsbaar bij moeders en dochters.

1. Inleiding

De invloed van de sociaaleconomische positie van ouders op hun kinderen is al sinds de jaren zestig een belangrijk onderdeel van sociaalwetenschappelijk onderzoek. Vooral binnen de stratificatiesociologie, die zich bezig houdt met onderzoek naar ongelijkheid tussen mensen op allerlei terreinen, staan vragen over de invloed van de positie van ouders op de positie van hun kinderen centraal. Er wordt dan vaak gesproken over 'intergenerationale overdracht'. Dit soort onderzoek is belangrijk, omdat de mate waarin de positie van ouders van invloed is op de positie van hun kind iets zegt over de mate waarin een samenleving meer of minder open is. Als de positie van ouders in sterke mate bepaalt waar hun kind terecht zal komen, ongeacht de capaciteiten van hun kind, dan is er sprake van ongelijkheid (Ultee en Luijkx 1990).

Een van de belangrijkste studies naar de mate waarin ouders hun sociaaleconomische positie overdragen op hun kind is een onderzoek van Blau en Duncan (1967). In dat onderzoek lieten Blau en Duncan zien dat het behaalde beroepsniveau van een persoon natuurlijk voor een deel afhankelijk is van de opleiding die men genoten heeft, maar dat er ook een directe invloed is van kenmerken van de ouders. Kinderen van ouders in hogere klassen bleken in de Verenigde Staten van de jaren zestig een streepje voor te hebben op kinderen van ouders uit lagere klassen. Daarna is het model door vele onderzoekers voor verschillende landen toegepast, waaronder ook voor Nederland (Graaf en Flap 1988; Graaf 1993; Schulz en Maas 2010). Onderzoek naar het behaalde onderwijsniveau van kinderen liet zien dat kinderen van hoogopgeleide ouders vaker zelf ook een hoog onderwijsniveau behaalden (Shavit en Blossfeld 1993). Bovendien bleek dat deze relatie door de tijd heen vrij constant bleef.

Een ander mechanisme, naast het onderwijsniveau, waarmee ouders invloed kunnen hebben op de positie van hun kind, is de onderwijsrichting. De onderwijsrichting die mensen volgen is, samen met het onderwijsniveau, in sterke mate bepalend voor het beroep dat mensen gaan uitoefenen en daarmee het salaris dat ze zullen verdienen. In 2001

deden Van de Werfhorst, De Graaf en Kraaykamp een onderzoek naar de mate waarin er samenhang is tussen de opleidingsrichting van de ouders en die van hun kinderen (Werfhorst, Graaf et al. 2001). Uit dat onderzoek bleek voor algemene onderwijsrichtingen, opleidingen tot onderwijzer en agrarische opleidingen een sterk verband te zijn tussen de opleiding die de ouders hadden gedaan en de opleiding die het kind later koos.

Dit artikel is als volgt opgebouwd. Eerst wordt in de tweede paragraaf ingegaan op de databron die in dit artikel gebruikt wordt. De analyses naar de overdracht van onderwijsniveau en -richting zijn gebaseerd op de Enquête Beroepsbevolking. Vervolgens worden in paragraaf 3 achtereenvolgens de bevindingen ten aanzien van onderwijsniveau en onderwijsrichting beschreven. Tot slot wordt in paragraaf 4 samengevat wat de belangrijkste bevindingen van dit artikel zijn en welke conclusies men hieruit kan trekken.

2. Methode

Gebruikte databron

In dit artikel wordt de samenhang tussen zowel het onderwijsniveau als de onderwijsrichting van ouders en hun kinderen beschreven. Om de samenhang tussen de onderwijsrichting van een kind en zijn of haar ouders te kunnen vaststellen, wordt gebruik gemaakt van de Enquête Beroepsbevolking (EBB). Dit is een grootschalig steekproefonderzoek onder huishoudens, waar onder meer informatie wordt verzameld over de onderwijs- en de arbeidsmarktloopbaan (zie de technische toelichting voor een beschrijving van de Enquête Beroepsbevolking). In het merendeel van het bestaande onderzoek naar intergenerationale overdracht van status wordt gebruik gemaakt van personensteekproeven, waarbij het kind meestal de respondent is. Vervolgens wordt dan aan het kind gevraagd informatie te geven over de opleidings- en beroepskenmerken van de ouders. De vraag is echter hoe goed kinderen dit soort dingen weten over hun eigen ouders. Door gebruik te maken van een huishoudenssteekproef, waar in principe¹ zowel de ouders als de kinderen voor zichzelf informatie verstrekken, wordt dit probleem gereduceerd. Tegelijkertijd levert dit echter ook weer een ander probleem op, namelijk dat het dus per definitie jongeren betreft die nog thuis wonen. Over de ouders van jongeren die niet meer thuis wonen is dan immers binnen de EBB geen informatie beschikbaar. Op basis van de Gemeentelijke Basis Administratie is bekend dat het merendeel van de jongeren tot 17 jaar thuis woont. Daarna neemt het aandeel jongeren dat in een eigen huishouden woont in rap tempo toe, hetzij omdat ze gaan studeren, hetzij omdat ze zijn gaan werken en een eigen huishouden starten.

Voor dit artikel is het vooral van belang te weten of de groep jongeren die thuiswonend is wat betreft hun onderwijsniveau een goede afspiegeling is van de totale groep jongeren van 15 tot 27 jaar in Nederland. Uit analyses op de EBB 2009 is gebleken dat voor de totale groep jongeren van 15 tot 27 jaar de verdeling naar onderwijsniveau voor thuiswonende jongeren maar marginaal verschilt van de verdeling in de totale groep. Het aandeel laagopgeleide jongeren ligt onder thuiswonende jongeren iets hoger dan binnen de totale groep terwijl het aandeel hoogopgeleide jongeren iets lager ligt. Het aandeel middelbaar opgeleiden is gelijk. De verschillen zijn dusdanig klein dat de bevindingen in dit artikel generaliseerbaar zijn naar de totale groep jongeren in Nederland.

Variabelen

In dit artikel wordt gekeken naar zowel het hoogst behaalde onderwijsniveau als de bijbehorende richting van zowel ouders als kinderen. Het hoogst behaalde onderwijsniveau geeft het niveau weer van alle door de respondent behaalde en gevolgde opleidingen. Dit onderwijsniveau is ingedeeld in drie categorieën. Met *laag* wordt bedoeld een opleiding op het niveau van basisonderwijs of Voorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs (Vmbo). Met *middelbaar* wordt bedoeld een opleiding op het niveau van Havo, Vwo of de vier kwalificatieniveaus in het Middelbaar Beroepsonderwijs (Mbo) en met *hoog* worden alle opleidingen bedoeld op het niveau van Hoger Beroepsonderwijs (Hbo) of Wetenschappelijk onderwijs (Wo).

Om tabellen te kunnen maken over de onderwijsrichting van ouders en kinderen is de onderwijsrichting ingedeeld in vier onderwijssectoren. Dit is gedaan om voldoende celvulling te kunnen behouden in de kruistabel van de onderwijsrichting van ouders en hun kinderen. In schema 1 staat weergegeven welke onderwijssectoren onderscheiden worden en welke onderwijsrichtingen deze omvatten.

Schema 1
Indeling van onderwijsrichtingen in sectoren

Onderwijssector	Onderwijsrichtingen
Algemeen	Algemene onderwijsvormen, waaronder havo, vwo.
Techniek	Wiskunde, natuurwetenschappen en informatica; techniek.
Economie	Economie, commercieel, management en administratie; juridisch, bestuurlijk, openbare orde en veiligheid.
Landbouw	Agrarisch en milieu.
Zorg en welzijn	Gezondheidszorg, sociale dienstverlening en verzorging; horeca, toerisme, vrijetijdsbesteding, transport en logistiek.

3. Intergenerationele overdracht van onderwijsniveau en -richting

Hoogopgeleide ouders, hoogopgeleide kinderen

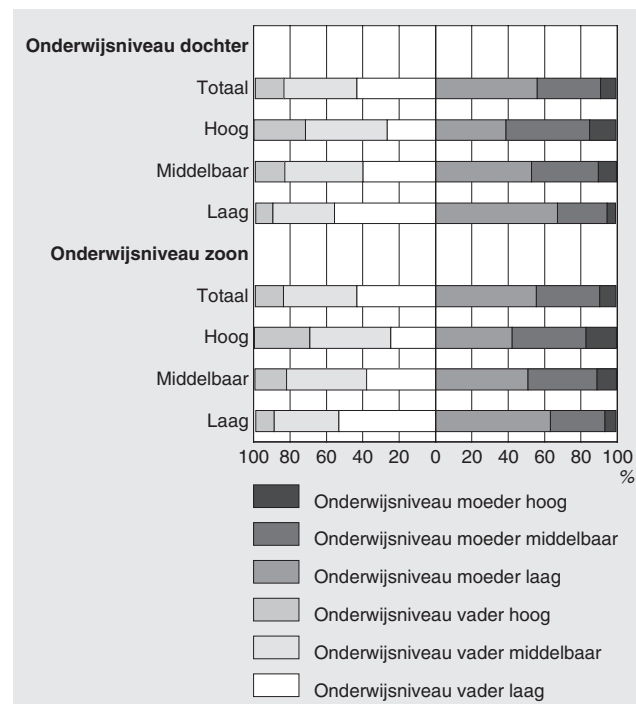
Het onderwijsniveau van een kind hangt sterk samen met het onderwijsniveau van de ouders. In grafiek 1 is voor laag-, middelbaar en hoogopgeleide jongeren weergegeven hoe groot het aandeel laag-, middelbaar en hoogopgeleide ouders is. Daarbij is alleen gekeken naar het hoogst behaalde onderwijsniveau van jongeren die geen onderwijs meer

volgden en die tussen de 15 en de 27 jaar oud waren.

Grafiek 1 laat zien dat van alle laagopgeleide zonen ruim de helft een vader heeft die ook laagopgeleide is. Van de middelbaar opgeleide zonen heeft ongeveer 35 procent een laagopgeleide vader en van de hoogopgeleide zonen iets meer dan 20 procent. Andersom neemt het aandeel zonen met een hoogopgeleide vader juist toe naarmate de zoon hoger opgeleide is. Zo heeft van de laagopgeleide zonen circa 10 procent een hoogopgeleide vader, tegenover ongeveer 30 procent van de hoogopgeleide zonen.

De samenhang tussen het onderwijsniveau van dochters en vaders lijkt sterk op die tussen vaders en zonen. Van de meisjes met een laag onderwijsniveau heeft iets meer dan de helft een laagopgeleide vader. Bij middelbaar opgeleide meisjes ligt het aandeel laagopgeleide vaders op bijna 36 procent en bij de hoogopgeleide dochters op 24 procent. Voor moeders en dochters dan wel zonen is een soortgelijke samenhang te zien als bij de vergelijking met de vaders. Wel is het aandeel hoogopgeleide moeders steeds duidelijk lager is dan het aandeel hoogopgeleide vaders, moeders zijn vaker middelbaar opgeleide. Dit komt doordat in deze generatie vrouwen lager opgeleide zijn dan mannen. Inmiddels zijn vrouwen begonnen aan een inhaalrace en neemt het aandeel vrouwen dat hoger of even hoog is opgeleide als de partner toe (Dirven 2011).

1. Onderwijsniveau kinderen naar het onderwijsniveau van hun ouders

De verdeling van het onderwijsniveau van de ouders naar het onderwijsniveau van hun kinderen laat duidelijk een samenhang zien. Het is echter ook interessant om te zien hoe sterk deze samenhang is. Deze kan uitgedrukt worden in Cramer's V.²⁾ Staat 1 laat zien dat voor zowel vaders versus zonen dan wel dochters, en voor moeders versus dochters dan wel zonen, de samenhang tussen hun beider

onderwijsniveau significant aanwezig is, maar dat deze samenhang relatief zwak is. De correlatie tussen de onderwijsniveaus van vaders en dochters (0,138) en die tussen vaders en zonen (0,132) is duidelijk sterker dan die tussen moeders en dochters (0,099) en die tussen moeders en zonen (0,117). Bovendien is de relatie met het onderwijsniveau van de moeder duidelijk zwakker dan de relatie met het onderwijsniveau van de vader. Dit geldt voor zowel zonen als dochters.

Staat 1
Samenhang tussen het onderwijsniveau van de ouders en het onderwijsniveau van hun kind

	Vader	Moeder
Zoon	0,138 **	0,099 **
Dochter	0,132 **	0,117 **

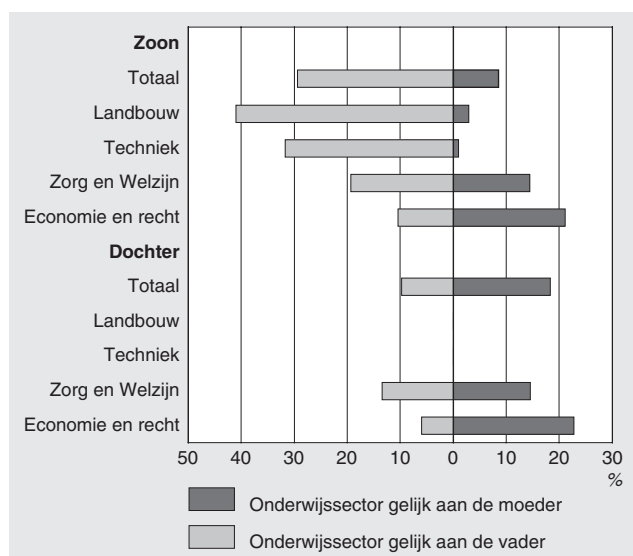
** p <= 0,05 * p <= 0,10

Zonen in de landbouw en de techniek hebben vaak een vader met een zelfde diploma

Naast het niveau van het behaalde onderwijs is ook de onderwijsrichting een belangrijke indicator voor de sociaal-economische positie. Daarom wordt in deze paragraaf gekeken naar de samenhang tussen de richting van de hoogst behaalde opleiding van ouders en hun kinderen. Ook hier wordt weer vergeleken tussen vaders en hun zonen c.q. dochters dan wel moeders en hun zonen c.q. dochters.

Grafiek 2 laat zien welk deel van de kinderen een zelfde soort opleiding heeft behaald als hun ouder. In totaal heeft zo'n 30 procent van de jongens dezelfde opleidingssector gevolgd als hun vader.³⁾ Dit speelt vooral binnen de sectoren landbouw en techniek. Van de jongens in de sector landbouw blijkt iets meer dan 40 procent een vader te hebben die ook een opleiding in die sector heeft gedaan. Binnen de sector techniek is het aandeel zonen van wie de vader ook

2. Onderwijsrichting kinderen naar de onderwijsrichting van hun ouders

een technische opleiding heeft voltooid met ruim 30 procent eveneens relatief hoog. Ook bij de sectoren zorg en welzijn en economie en recht is er sprake van overerving van vaders op zonen, maar dit is beduidend minder vaak het geval dan binnen de sectoren landbouw en techniek.

De samenhang tussen de onderwijsrichting van dochters en vaders is veel minder sterk dan tussen zonen en hun vaders. In totaal kiest 10 procent van de meisjes dezelfde onderwijsrichting als hun vader. Relatief vaak met 13 procent gebeurt dat alleen binnen de sector zorg en welzijn.

De relatie tussen de onderwijssector van moeders en zonen is duidelijk lager dan die tussen vaders en zonen. Iets minder dan 9 procent van de jongens heeft een zelfde soort onderwijs gevolgd als hun moeder. Dit komt vooral tot uiting binnen de sector economie en recht. De overerving van de onderwijsrichting tussen moeders en dochters is sterker dan die tussen moeders en zonen, maar minder sterk dan tussen vaders en zonen. Ongeveer 18 procent van alle meisjes heeft een opleiding behaald in dezelfde richting als hun moeder. Dit is vooral te zien in de sector economie en recht.

Staat 2
Samenhang tussen de onderwijssector van de ouders en de onderwijssector van hun kind

	Vader	Moeder
Zoon	0,208 **	0,052 **
Dochter	0,056 **	0,075 **

** p <= 0,05 * p <= 0,10

4. Conclusie

Dit artikel heeft laten zien dat er een samenhang is tussen de onderwijspositie van ouders en hun kinderen. Zo hangt het behaalde onderwijsniveau van een kind voor een deel samen met dat van de ouders. Naarmate de ouders een hoger onderwijsniveau hebben, heeft het kind dit ook. Deels zal dit een directe, genetische oorzaak hebben. Daarnaast is er echter ook sprake van andere mechanismen waarlangs onderwijssucces kan worden overgedragen van ouders op kinderen. Zo speelt onder andere cultureel kapitaal een rol (Traag, Valk et al. 2005). Kinderen die opgroeien in cultureel meer ontwikkelde kringen vinden het later makkelijker om zich zelf in dit soort kringen te begeven, wat het makkelijker zou maken om een hoog onderwijsniveau te voltooien (Bourdieu en Passeron 1977).

Daarnaast speelt ook economisch kapitaal een rol: als ouders meer geld te besteden hebben, dan maakt dat het voor hen makkelijker om hun kind een goede opleiding te laten volgen (Traag, Valk et al. 2005). Voor de onderwijsrichting blijkt er vooral een samenhang te zijn tussen vaders en hun zonen en moeders en dochters. Het sterkst is de overerving van onderwijsrichting te zien voor jongens in de sector landbouw. De overdracht van de keuze voor de sector landbouw zal voor een belangrijk deel veroorzaakt worden door het overnemen van agrarische bedrijven van vader op zoon.

Technische toelichting

De gegevens in dit artikel zijn afkomstig uit de Enquête beroepsbevolking (EBB). De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking.

Literatuur

Blau, P. M. en O. D. Duncan (1967). *The American Occupational Structure*. New York: Wiley.

Bourdieu, P. en J.-C. Passeron (1977). *Reproduction in education, society and culture*. London: Sage.

Dirven, H.-J. (2011, 29 juni). Bijna een miljoen vrouwen hoger opgeleid dan hun man. *CBS-Webmagazine*.

Graaf, N. D. D. en H. D. Flap (1988). With a Little Help from My Friends: Social Resources as an Explanation of Occupational Status and Income in West Germany, The Netherlands, and the United States. *Social Forces*, 67(453–472).

Graaf, P. M. D. (1993). Family background and educational attainment in the Netherlands for the 1891–1960 birth cohorts. In: Y. Shavit en H.-P. Blossfeld (Eds.) *Persistent inequality: Changing educational attainment in thirteen countries*. Boulder, London: Westview Press.

Schulz, W. en I. Maas (2010). Studying Career Success—the Role of Resources and Norms for Occupational Status Attainment in The Netherlands, 1865–1940. *European Sociological Review*, 25, 303–318.

Shavit, Y. en H.-P. Blossfeld, Eds. (1993). *Persistent Inequalities: a Comparative Study of Educational Attainment in Thirteen Countries*. Boulder, Colorado: Westview Press.

Traag, T., J. van der Valk, R. van der Velden, R. de Vries en M.H.J. Wolbers (2005). Waarom doet opleiding ertoe? Een verklaring voor het effect van het hoogst bereikte opleidingsniveau op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters. *Pedagogische studiën*, (6).

Ultee, W. C. en R. Luijkx (1990). Educational heterogamy and father-to-son occupational mobility in 23 industrial nations: general societal openness or compensatory strategies of reproduction? *European Sociological Review*, 6(2), 125–149.

Werfhorst, H. V. de, N. D. D. Graaf, et al. (2001). Inter-generational resemblance in field of study in the Netherlands. *European Sociological Review*, 17(3), 275–293.

Noten in de tekst

- ¹⁾ Bij proxi-beantwoording (als een lid van het huishouden de vragen beantwoordt die op een ander lid betrekking hebben) wordt nagegaan of deze persoon voldoende informatie heeft om de vragen te beantwoorden.
- ²⁾ Cramers's V is een op χ^2 gebaseerde associatiemaat de sterkte van het verband tussen twee nominale variabelen aangeeft. Cramer's V kent een minimale waarde van 0 als er geen sprake is van een samenhang en een maximale waarde van 1 als er sprake is van perfecte samenhang, namelijk als de waarde van de ene variabele exact voorspelt wat de waarde van de andere variabele zal zijn. In het algemeen wordt gesproken van een zwakke samenhang als Cramer's V ligt tussen de 0,1 en de 0,3. Als Cramer's V hoger is dan 0,5 wordt gesproken van een sterke samenhang.
- ³⁾ Deels is de keuze voor een opleidingssector afhankelijk van het onderwijsniveau. Daarom zijn de gevonden samenhangen ook getoetst in een multivariate analyse, waarin rekening gehouden is met zowel het onderwijsniveau van het kind als het onderwijsniveau van de ouder. Die analyses ondersteunen de bevinding dat zonen met een vader in de sector techniek en de sector landbouw vaker een soortgelijk diploma behalen als hun vader.